

ՀԻՆ ՀԱՅ ԵՐԳԻՉՆԵՐ՝

Առաքել Բաղիշեցի, Յակոբ Նետտարենց
Նաղաշ, Կարապետ վարդապետ Բաղիշեցի,
Գրիգոր Ժերենց:

Ղեռակիր Ս. Էջ. Մատենադարանի № 282.

Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն 3.

(Շարունակութիւն եւ վերջ):

ԹՈՒՂԹ 45 — 47^ր.

«Տաղ Համարէն մարտիրոսաց ի տէր Ներսիսէ»:
Սկիզբն. — Մարտիրոսացն աշխարհիս. որ ի մեզն
պատկանէ 13 տուն. ապա 4 տուն եւ կարմա-
ղեղով սկսուած եւ «նախնի է» վերտառութեամբ
նոյն վերտառութեամբ այլ եւ 7 տուն «էն» 46 ա.
նոր նստադրով լուսանցադրութիւն. «Այս տաղա-
րան Տէր Մեսրոպինն է»:

ԹՈՒՂԹ 47^ր — 49^ր.

«Տաղ Համարէն ճգնաւորաց» Սկիզբն. — Որ
դարձան լուսնիս առջեւ 8 տուն. Այլ եւ 5 տուն
«Այլ տաղ» վերտառութեամբ. «Դիւանաւորացն
որոնք յերկրէն աշխարհիս (ն) լուսնիս ...»

ԹՈՒՂԹ 49.

Երկու տաղ Աստուածածնի. առաջինը 5 տնից
եւ ամբողջ, իսկ երկրորդի միայն սկսուածքը կայ,
շարունակութիւն ընկած է. Սկիզբն առաջին տաղի.
«Աստուածածնիս քննից արարեալս» առաջին տունը
էն իմաստով որ «նախնի է» եւ «նախնի է» իմաստով
որ «նախնի է»:

Երկրորդ տաղից երկու տող միայն կայ. «Եւ լինի
ծառիս լուսնիս» պարզապէս զուտ իմաստով ...»

ԹՈՒՂԹ 50.

Տաղ ս. Սարգսի, սկիզբը թերի է ... բնական
նշանակութեամբ հարգելի քննիցն իմաստով իմաստով
որ «նախնի է» եւ «նախնի է» իմաստով 8 տուն.

ԹՈՒՂԹ 51 — 53^ր.

«Տաղ տապանակին» Սկիզբն. — Մայր հասարակ
որոնք հարգելիս եւ «նախնի է» 5 տուն եւ ապա «Եր-
րորակ ազնիւ եկեղեցւոյ» — Տաղ լուսնիս որ «նախնի է»
իմաստով 17 տուն. առա-
ջին 11 տների սկզբնատառերը կազմում են. «Տէր
ԱՌԱՔԵԼ Է»:

ԹՈՒՂԹ 53^ր — 56.

«Գեորգայ զարապարին է տաղս» Սկիզբն. «Եւ
որոնք լուսնիս որ «նախնի է» իմաստով 14 տուն.
սկզբնագրերը կազմում են ՅԱՅՈՐ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ. Իբրեւ յարգելի այս տաղին յաջորդում է
մի այլ տաղ 8 տնից բաղկացած. «Տէր Է» իմաստով
բարեբաղ ...» սկզբնատառութիւնով:

ԹՈՒՂԹ 56^ր — 62^ր.

Երկու տաղ «ՅԱՌԱՔԵԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ԲԱ-
ՂԱՇԵՑԻՈՅ» երկուսն էլ այբուբենական կարգով
ու իրենց յորդորակներով. Առաջին տաղն սկսուում
է. «Առաջին իմաստով իմաստով եւ «նախնի է» իմաստով
այս տաղի յորդորակը
երգչի անձինն է վերաբերում եւ նման է այն գիմա-
դարձութիւններին, որ ցայսօր աշուղները կցում են
իրենց երգի վերջին:

Երկրորդ տաղն եւս այբուբենական է, բայց ա-
ւելի կարճ աներով սկիզբն է. «Այլն իմաստով
այս տաղի յորդորակի սկզբնագրերը կազ-
մում են «ԱՌԱՔԵԼՈՍ ՅԱՌԱՔԵԼ Է»:

ԹՈՒՂԹ 62^ր — 65^ր.

«Նախաշի ասացեալ» մի այբուբենական տաղ
առաջ, իբրեւ վերջաբան մի տուն եւս կցած է երգիչը
իւր անձի մասին. Տաղս սկսուում է. «Այլն իմաստով
այս տաղի յորդորակի սկզբնագրերը կազ-
մում են 65^ր լուսանցքում գրչափորձ:

Թ. 65^ր — 67.

«Ողբ ապաշխարութեան» յինչ ձայն որ ասես կու
գայ. Սկսուածքն է. «Եւ իմաստով իմաստով իմաստով
այս տաղի յորդորակի սկզբնագրերը կազ-
մում են 18 տուն. Աւելի աշխարհա-
բար քան թէ գրաբար լեզուով է գրուած. նման է
Նաղաշի երգերին. յաջորդական կարգին Նայելով
պէտք է նրանը լինի թէպէտ ծանօթութիւն չը կայ
այդ մասին:

ԹՈՒՂԹ 68 — 70.

«Տաղ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ ԲԱՂԱՇԵՑԻ-
ՈՅ» Սկիզբն է. «Աստուածածնիս քննիցն իմաստով
այս տաղի յորդորակի սկզբնագրերը կազ-
մում են 21 տուն. Այլն. Սրան յաջորդում է
կարճ աներով մի գանձ 11 տուն. «Յնչայ իմաստով
այս տաղի յորդորակի սկզբնագրերը կազ-
մում են:

Թ. 71. — 73.

Երկու տաղ գանձարանի մասին. 1) «Ի Ծերենց
Գրիգոր վարդապետէ շինողի գանձուցս» 16 տող գո-
վասանք գանձարանի, որ սկսուում է. «Գեորգայ զարա-
պարին է տաղս» Սկիզբն. «Եւ լինի ծառիս լուսնիս»
պարզապէս զուտ իմաստով ...» 13 տուն.

պէս նշանակուած են քահանայի իւրաքանչիւր շար-
ժողութիւններն ու գործողութիւնները, Վերջին
գլխի վերնագիրն է. «Այլ աղաթք որ ասի նախ
քան զճաշակելն խորհրդոյն ի բանից Թումայի ա-
ռաքելոյն»։ Մարտի 10 պարտաւճիւն ...

Թ. 128^բ—133^ա

«Այս են նշանակութիւնք ձեք և արարողու-
թիւնք խորհրդեանն. ընթերցմունք և այլն մի ըստ
միջոցէ։ Սկիզբն է. — Զի ասանայն էլնէն է բնութիւն
էրբիւնէն է բնութիւն էլնէնէն և բնութիւն անբնութիւն
զանազանք ըստպէս ընթերցմունքն, որ էլնէն յարարածոյ յա-
նազանքն ասանայն ... Այս ձևով ասանայն մեկնու-
թիւն պատարագի արարողութիւն մի քանի մասերի
Համաձայն այս մեկնութեան եղանակին իւրաքան-
չիւր խնդիր միշտ մի քանի նշանակութիւններով է
բացատրուած։

Թ. 133^բ—134^ա

Առաջին երեսը գատարկ է, իսկ երկրորդ և եր-
րորդ երեսում բացատրուած է ս. պատարագի էութե-
թիւնը վերևում յիշուած ձևով, երևի վերինի շա-
րանակութիւնն է, Սկիզբն. — Ասին զարդապետ ին
Դ. Ինչ է յետութեան խորհրդոյս որ են հարկաւորք ...

Թ. 135—136^ա

Վեց զատ զատ և տնտեսաւ գրուած հաստուած
զանազան իրերի փոխակերպութեան մասին, որով
կամենում է ապացուցանել հացի մարմնի փոխակեր-
պուելը, Սրան կցուած է մի հաստուած թէ ինչո՞ւ
քահանայական զգեստը բրդից պիտի լինի և ոչ կը-
տաւից։

Թ. 136—143^ա

Խոստովանութեան ամբողջ կարգը. 1) Հրաժա-
րիմ. 2) հաւատամ. 3) խոստովանիմ. 4) մեղայ.
5) Ողորմեսցի։

Թ. 143^ա

ՅԵՇԱՏԱԿԱՐԱՆ. «Գրեցաւ իւրաքանչիւր պարտա-
ւճիւն յաճախ բանիւք և լաւ յընտիր աւրինակէ. ձե-
ռամբ յանարհեստ գրչի ՂԱՌԿԱՍ ԱԲԵՂԱՅԻ. ի
թուին Ռ. ՀԶ. (= 1076 = 1627.) ի գունն սուրբ
յովհաննու մկրտչին, որ ԵՂԱՐԳՈՒԹՈՒՅՈՒՄ վանք կոչի.
ընդ հովանեաւ սուրբ աստուածածնին, և սրբոյն
ստեփաննոսի նախապկային. և սրբոյն գրիգորի մե-
րոյ լուսաւորչին. և այլ սրբոցս որ աստ կան հաւա-
քեալ. յիշատակ ինձ և ծնաւդացն իմոց, Հոգևորա-
ցն և մարմնաւորացն, Եւ որք հանգիպիք կարգա-
լով կամ աւրինակելով յիշեսցիք ի մաքրափայլ ա-
ղօթմ ձեր և գուր յիշեալ լիջիք ի քրիստոսէ աս-
տուծոյ մերոյ. ամէն. հայր մեր որ»։

Այս է ամբողջ յիշատակարանը, որ խեղապէս
տաղարանին չէ վերարեւում, այլ պատարագամա-
տուցինն է, որից առաջ է գրուած տաղարանը։

Թ. 143^բ—148^բ

Քարոզներ և աղօթքներ. 1) «Միաբան ամե-
նեքեան գոհացարուք զմարդասէրէն աստուծոյ».
2) «Որ ի քրովբէական և յանպատում հանգու-
ցեալ ես յաթոռ».
3) «Արթուն մտք».
4) «Զգե-
ցո՛ մեզ տէր աստուած մեր զէն արգարութեան».
5) «Սուրբ սրտիւ և հաստատուն հաւատով».
6) «Տէր զօրութեանց, որ կամաւոր մահուամբ քո».
Որանց յաջորդում է մանր նոտարգրով մի ծանօթու-
թիւն Փրկչի մասին. «Զիտէն է [= Գիտէն է] զի
բնութեան մարմնն Լ. Ժամ էլնայ ի գիրէնէն. և հա-
լ. Ժամ էլնայ ի գիրէնէն ...

Թ. 148^բ—150^ա

Ձանազան ծանօթութիւններ. 1) լուսոյ ըս-
տեղծման մասին. 2) լուսնի տարին և խաւարումն.
3) «աւուրք պահպանութեան որ չէ պարտ գործել».
4) «Թէ կամիցիս որ զհաց շատ պահես. նա առ
զհամին յերթս. և ընդ ծեփն խառնէ. և զհորն ծե-
փէ. և թէ աման ինչ և իցէ».
5) «Յարգանէն [է Ղա-
ւանէն] զիտնէնէն յանաւորք երբորքնէն. Արու-
հայր, իպն, որդի, Ըռաւհ, հոգի ... մի քանի ա-
րաբերէն բառերի մեկնութիւն. 6) «Վիճակ սուրբ
առաքելոցն».
«Է ինչէն բնութիւն յասել է Պետրոս ...

Թ. 151^ա

«Յաղագս ցուցանելոյ գաւառաց».
— Դարաւոր-
նէայ [Դարաւորնէայ] քահանայ, Կաթիլ. Երանգէն.
Երանգէն. Մարգարէն. և այլն. Այլնայ [Այլնէն]։

Այս օրինակ աշխարհագրական հին անունների
գիմաց նոր անուններով բացատրութիւններ, որոնց
մէջ մատաւոր և սխալ մեկնութիւններն շատ կան։

Թ. 151^բ—152^բ

«Վանոն հանդերձ օրհնելոյ, և մի աղօթք
«Հոգի քրիստոսի սրբեա՛ զիս»։

Թ. 153—154^բ

Օրինակ ժողովարարութեան նամակի, որ տա-
լիս էին եպիսկոպոսներն ու կաթողիկոսունք այն
անձանց, որոնք պատերազմների ժամանակ աղքա-
տանում էին և որոնց հարազատներին գերի էին
տանում։ Գերիներին ազատելու համար այգպիսիք
թուղթ էին առնում հոգևոր առաջնորդներից և
շրջում հայ հասարակութեան մէջ ժողովարարու-
թիւն անելու. ահա այս նամակի օրինակը մի ընդ-
հանուր ձև է այգպիսի թղթերի, Ձեռագրիս տէրն

անշուշտ հոգևոր մի այնպիսի պաշտօնեայ է եղել՝ որին այդպիսի թղթի օրինակը կարևոր էր:

Թ. 154^բ:

Երրորդ տողում: «Օրհնեալ»: ապա ուսանելն մի այլ ձեռքով գրուած է Слова Писеря Լուսանցք-ներում և երեսի վերայ գրչափորձութիւններ, 7 տող երկրորդ յիշատակարան. «Փառք ամենասուրբ երրորդութեան հաւր և որդւոյ և հոգոյն սրբոյ, ես ՊԱՊԷՍ, առայ զգիրկս յիշատակ ինձ և ծնողացն իմոց հայրն իմ. Փիրղուլին և մայրն իմ Վարդխաթունն. և կողակիցն իմ Խուլին (խալին) գուարհն և որդիքն իմ Տէր գա. » ապա 7 տող դատարկ տեղ.

Թ. 155:

Նոր ձեռքով. 1) Գիր անելու խրատ. 2) անվարժ ու անգրագէտ ձեռքով մի քանի գեղատոմս:

Թ. 156^ա:

1) Պալղամի գեղատոմս. 2) Այս է իմ Բան-ի խրատ: «Գարին այրէ և սղկէ և շարով մաղէ. նոյն չափովն բրինձ այրէ և շարով մաղէ. նոյն չափովն նաւթի մուր յիրար խառնէ և լիցի կոտոր մի. և ջուր լից վրայ և սարեկէ և բաւար հար. մինչ որ ծոր դառնայ և գրէ. » 2) Երկու գեղատոմս. Աւտըլ Ղարայից. 3) Գրչափորձ:

* *

Տաղարանիս մէջ յիշուած երգիչների տաղերից օրինակներ:

1. ՆԵՏՏԱՐԵՆՑ ՅԱԿՈԲ ԱՆՐԴԱՊԵՏ.

Տաղ Աւրբ Խուլն (Թ. 33^ա — 34).

Սքանչելի սուրբ նըշանդգ պատուեալ
Եւ փառաւք անմահին զարդարեալ.
Զչար այսոց զաւրութիւնս խորտակեալ
Եւ ըզցաւք մարդկան փարատեալ:

Զքեղ ունիմք բարեխաւս աշխարհի,
Փայտ կենաց և նըշան պատուելի.
Սուրբ գառինըն զենմանըն տեղի,
Հրաշագործ սուրբ նըշան սոսկալի:

Գու նըման պատուական մարգարի,
Պայծառ ակն ու մաքուր հայելի,
Գոյն կարմիր և բեհեզ ծիրանի,
Կինամոն և բուրլառ խընկալի:

Արուսալըն ծագեալ յաշխարհի,
Գաւազան զաւրութեան Մովսէսի.
Տունկ անմահ ի գրախտէն ագենի,
Լեր դու միշտ ծառայիցս հովանի:

Մեղուցեալքս անկանիմք առաջի
Երկըրպագեմք սուրբ խաչիդ պանծալի:

4. Այս մեղով երկարի () նշան ունին բոլոր տողա-
վերջի վանկերը:

Աւգնական լեր ծերի և տղայի.

Եւ առ քեզ հաւատով գիմողի:

Սքանչելագործ սուրբ նըշան յաղթութեան,

Դէմ գիւացըն գընտին ախոյեան.

Գու միշտ լեր և նոցա պահպան,

Որք յուսով հաւատով առ քեզ գան:

Զժողովուրդքս պահեալ (յ) անսասան,

Զքահանայքս զաւրացո (յ) անխափան.

Տուր սոսա (յ) ըզհոգի գիտութեան,

Զի անփորձ մնացեն յաւիտեան:

Որք ի տաւնըս քո սուրբ հաղորդին

Պահպանեալ զաւրութեամբդ զգնոսին.

Յայսրմհետէ մինչ յաւըն վերջին:

Անիմաստ և տրգէտ երգողի,

ՆԵՏՏԱՐԵՆՑ ՍՈՒՄԱՆՈՒՆ ՅԱԿՈԲ:

Իմ եղբար Ղազարին խընդորդի

Հաւասար ասացէք ողորմի:

Ո՛վ մանկունք սրբաւորք Սիոնի,

Որք երգէք ըզբաներս ի կարգի,

Զեղկելիս յիշեցէք ի բարի,

Իմ եղբայրք և որդիք պանծալի: (')

2. ՏԱՂ ՅԱԿՈԲԷԼ ԱՆՐԴԱՊԵՏԷ ԲԱՂԻՇԵՑԻՈՅ.

(Թ. 56^ա — 60):

Ամենայն փառք մարդոց դարտակ և ունայն.
սողմոն զայս ասէ շնորհաւք տիրական:

Բոլորից թէ լինիս դու տէր և իշխան.

Բայց յետոյ ի հոգ մրտանես զընտան:

Մի մընար, մի մընար անդարձ ի մեղաց.

Մի մատներ, մի մատներ զհոգիդ տանջանաց:

Գարշելի ժահահոտ մեղաւք մի խաբիր.

գողն յեւէ՛ք քեզ սպասէ զայն լաւ իմացիր:

Դադարեա (յ) ի մեղաց բարեաց հետեիր.

դուռն բացի սրտիդ և խոստովանիր.

Մի մընար ...

Եթէ յայսմ աշխարհիս մեղօք մոլորիս.

Եղկելի յաւր մահուն դու փոշի մոնիս:

Զերդ զերաղ գիշերոյ՝ դու յանցաւորիս.

Զարթնուցուս դու յետոյ ոչ հասանիս, մի...

Է՛ յիմար և անգէտ որ զայս չիմանայ.

որ անդարձն է մեղաց դիւացն է ծառայ:

4. Զեռագրի նկարագրութեան մէջ, Արարտ Թ. 5.
երես 94 ս. 2. այս վերջին տունս սխալմամբ գրելի յաւել-
ուած է կոչուած, փոխանակ իմներորդ տան հետ միասին
հեղինակի յիշատակարան անունանւելու:

2. յերակ=երագ:

Ըմբռնեալ է տոռամբ ընա սատանայ.
որ չթողու աստուծոյ բաժին չնայ,
Թէ չունիս մարդ բարի որ զքեզ խորատէ.
դաւր մահուն դու յիշէ ւ այնով ճանաչէ.
Ժամանակ մի ծաղկի նրման կու փայլէ.
բայց յետոյ լալագին ի հող մրտանէ.
Ի թաղել մեռելին ծարակ քեզ արա(յ).
երբ նորա(յ) աւրն եհաս, քեզ այլ պիտի գայ.
Լաւ մրտաբող հայեաց ի մարմնոյդ վերայ.
որ այսաւր կենդանի վաղն ի հող դառնայ,
Խափանի յաւր մահուն Խափան ամենայն.
զինչ խորհիս և կարծես դայն քեզ մնացակա՛ն.
Ծածկեցաւ փառքն ամեն և առ քեզ վախճա՛ն.
զի գնայ մարդն ի տունն յաւիտենական,
Պոչնականն երբ գայցէ՝ հոգւոյն յաւանդման՝
նա չի տայ այլ համբեր՝ մարդոյն հրաւիրման.
Հառաչմամբ ակնարկէ յազգերն ամենայն.
ի նոցունց բաժանի խիստ ողորմական, մի...
Ձեռնառու ոչ լինի ով որ մեռելին.
ուչ լինի աւգնական ի ժամն ահագին.
Ղօղելով փախիցէ յահէ հրեշտակին.
ոչ կարէ ազատիլ ի ժամն ահագին, մի...
Ճըշմարիտ մեղաւոր մարդոյ մահն է չար.
որ ի յայսմ աշխարհիս չարար իւրնն ծար.
Մահն եկեալ ըմբռնէ զնա յանկարծարար.
գերդ ըզգող գիշերոյ անտես ծածկաբար, մի...
Յերկնային ճանապարհն առեալ զնա տանին.
դէքն գան ընդ հոգւոյն այն պա(ր)երազմին.
Նա մնայ եղկելի մեղաւոր հոգին.
զոր տեսեալ Անտոն սուրբ ճրգնաւորին, մի...
Հահ չը կայ յաշխարհիս ով որ դատեսցին.
բայց միայն թէ բարի գործոց հետեին.
Ով եղբայր քանք արա(յ) և գործէ բարի.
մինչ ունիս ժամանակ ի յայսմ աշխարհիս, մի...
Չողորմի հայրն որդւոյ յօր դատաստանին.
քեզ վրկայ մեծատանն և Երրահամին.
Պապակէր մեծատունն ի հուր գեհենին.
կարաւտէր ծագ մատին աղքատ Վաղարին, մի...
Ջանք արա(յ) աղաւթից. մինչ կաս կենդանի.
որ յանշէջ գեհենոյն հոգիդ ազատի.
Ռատ բաշխեա՛ք քաղցելոց ի քում սեղանի,
զի առցես փոխարէն ձեռամբ Յիսուսի.
Սարսափին յարարէն գործողքն չարեաց.
դողալով մատնեսցին հըրոյն տանջանց,
Վայ դռնն խառնելով ընդ անքուն որդանց.
Թանձրամած խաւարաւ ընդ սառնամանեաց,

Տեսութեամբ քրիստոսի արդարքն ամենայն.
ցընծութեամբ բերկրանաւք յերկինս վերանան.
Կամական զըւարթնոց լինին համաձայն.
եւ աւրհնեն զտէր աստուած յաւիտենական,
Յանկալի սեղանոյն կենաց հաղորդին.
յագենան յերևել փառաց արարչին.
Ի հասցին միութեամբ սիրով անմահին.
հարսնացեալքն մաքուր անմահ փեսային.
Փռք երգեն աստուծոյ մըշտընջենաւոր.
յարազըւարձ խնդութեամբ փառաքն երկնաւոր.
Քեզ լիցի այս Էջեր ով մարդ բանաւոր.
որ զըջանաս և լինիս տեառն արժանաւոր,
Յ արդար Կ.
Անիմաստ ԱՌԱՔԵԼ ծարակ քեզ արա(յ).
Ռահ կենաց ի յերկինս քեզ առաջնորդեա(յ).
Աստուծոյ խնամողին զքեզ յանձին արա(յ)
Քանզի նա հայրաբար վասն քո հոգայ,
Երկընչիր ի մեղաց, դարձիր և զըջա(յ).
Լալագին հառաչմամբ զաստուած աղաչեա(յ).
Ի շիթանցդ աւրհնութենէ պրտուդ ընծայեա(յ).
Եղելոց ստեղծողին որ կայ և մնայ,
3. ՆԱԽԱՀԻ ԱՍԱՅԵԱԼ. (Թ. 62^ր — 65^ր).
Անցանէ մեծութիւն ու փառք աշխարհի.
աւերի ու քակտի շինուած տաճարիս.
Բայց դու դայս գիտացիր թէ յի՞նչ կու դատիս.
երբ թողուս աւտարաց լի հող մրտանիս.
մի դատիր, այ՛ն աղաչ, իղուր մի դատիր.
մի խարիր մեղք, մի խարիր,
Գիտացիր՝ գիտացիր քեզ աւր կայ մահու.
գերեզման դու շինէ քեզ տուն գընալու.
Դու չունիս քեզ քաղաք աստէն մընալու.
դու վասն էր դադարիս զաչեղդ իլալու.
Երբ չունիս դու ծարակ աստէն կենալու.
դու արա(յ) քեզ շուտով թագիր գընալու.
Զի՞նչ ունիս յաստենիս փոխ տուր աստուծոյ.
զինահար, զինահար անդ ես գընալու, մի...
Է՞ր դատիս եղկելի հետ անցաւորիս.
երբ յետոյ փոշիման տըրտում տի լինիս.
Ընդ հոգոյդ միացիր և գործէ բարիս.
ընտրելոց հետեւիր զի սուրբ լինիցիս, մի...
Թէ կամիս աստուծոյ լինել սիրելի.
Թող ըզտէր աշխարհիս և գործէ բարի.
Ժամանակս է խաբող քեզ չառնէ բարի.
Ժամ մի քաղցր և յետոյ խիստ դառնալեղի, մի...
Ի՞նչ շահ է քեզ խնդալ ի յայսմ աշխարհիս.
երբ յետոյ մեռանիս լի հող մտանիս.

Լաց լայով եղկելի թէ խելք ունիցիս,
 Լաց Լյիշէ զի վաղիւն ի հող լուծանիս մի ...
 Խարեցար յաստենէս քեզ էն վրկայ է,
 Խոցեցար չար նետիւ ի սասանայ է,
 Ծիծաղել վայրապար քեզ ի՞նչ վայել է՝
 երբ վա(յ)ղիւն արտասուք ու Լաց ժամանէ՝ մի ...
 Կենաց գիր դու չունիս անմահ մընայլո՛ւ,
 Լու առեալ ես պատգամ աստէն կենայլո՛ւ,
 Էիւր եկիր յաշխարհիս Լայլ Լես գընայլո՛ւ,
 Հանց ջանա(յ) որ չք լինիս դու բաժին հըրոյ՝ մի ...
 Զայն փրկչին քարոզէ կենալ քեզ արթո՛ւն,
 եղկելի վասն էր կաս անհոգի քո՛ւն,
 Ղեկավար նաւարեկ ի մէջն ի ծովո՛ւն,
 ալեկոծիս մեղաւք զինչ նաւն ի քամո՛ւն մի ...
 Ճանապարհ հեռաւոր ունիս գընայլո՛ւ,
 Ճար չունիս ճար չունիս փրկիկ ի մահո՛ւ,
 Մի առնե՛ր դու խափան զաչե՛րդ ի լաղո՛ւ,
 Ղիտքըդ արթո՛ւն կալ քըննէ՛ թուր ես գընայլո՛ւ մի ...
 Զորժամ մահ քեզ տիրէ՝ Լաւրըն հասանի՛,
 եւ հոգիդ ի մարմնոյդ ելեալ բաժանի,
 Նա հայիս աստ և անդ ողորմ ու լալի,
 ոչ աւգնէ քեզ եղբայր և ոչ սիրելի՛ մի ...
 Հուրջ ածես ողորմիկ զաչե՛րդ ու նայիս,
 Հետ թափես արտասուք ու հետ շիւարիս,
 Լ աւգնէ մեծութիւն Լու սէր աշխարհիս,
 զինչ բարի գործեցիր նա զայն տի տանիս՝ մի ...
 Զամաչես թէ վասն էր իզուր կու դատիս,
 ով հասաւ մուրատի որ դուն հասանիս,
 Լարծենաս ու պահու մի թագպիր դու չունիս,
 ով շահաւ յաստենէս որ դու տի շահիս՝ մի ...
 Զանք արա(յ) աղաւթից Լարթո՛ւն կենայլո՛ւ,
 բաց զհոգոյ աչքդ ու տես թէ ի՞նչ կայ գալո՛ւ,
 Խայի ու թագպիր արա(յ) գընայլո՛ւ,
 գիտացիր գիտացիր որ չես մընայլո՛ւ մի ...
 Լուտ ու փուտ մեծութիւնդ ու փառքդ անցանէ՛,
 այ նԼԽԼԸ մի խարիր խելքդ ժողովէ՛,
 Լարդապետ ձեւանաս զգործըն կատարէ՛,
 վայ անձինդ երբ դատողն յատեան տի կոչէ՛ մի ...
 էր կոչիս տուր համար գործոյն տիրակա՛ն,
 տես թէ քանի արեան ես դու պարտակա՛ն,
 արունի անուանիս վարուք ռամկակա՛ն,
 վայ աւուրն որ համար տաս տընտեսութեա՛ն մի ...
 Լաք հոգւոյդ դու կըրակ վասն էր յաւելնս,
 ագահիս ու մեղաց պըտուղ ժողովնս,
 հին դաֆթարէ մեղաց դու նոր կու նորենս,
 զինչ առնուս յաւտարաց պիտիր վճարենս,
 իմանակ որ առեր գկեղտ աշխարհիս,

զինչ բարի գործեցեր նա զայն տի տանիս,
 Բաճանայ ես քաւիչ, վասն այն մեծարին.
 անբաւել մեղանչես վասն այն կորընչին.
 Այնաղաշ դու լըսէ զինչ որ քարոզես.
 Ինչ շահ է քեզ ստեղծ երբ ոչ կատարես,
 Որչափ շատ մեծութիւն ու մալ ժողովես.
 նա թողուս աւտարաց լի հող միտանես.

* * *

Թէ հին և թէ նոր հայ ժողովրդական երգիչներին յատուկ է բարոյական խրատը կամ քարոզը, որովհետեւ այդ երգիչներն իրենց չեն համարել և չեն համարում միայն ժողովրդին զուարճացնող և կամ նրա ցաւերի թարգման, այլ առաջնորդ և քարոզիչ բարոյականութեան, Հայ աշուղն այսօր էլ բարոյականութեան քարոզիչ է ինչպէս հին ժամանակը, իսկ նորագոյն աշուղը մինչև իսկ լուսաւորութեան քարոզիչ է. մեր նոր աշուղների երգերը լրտողը շատ անգամ կարծում է, թէ լրագրիների անփութեամբ յօդուածներ է կարդում (Ֆիլանի, Վարինի ևն), Հին երգիչների ամենախիբիկ թէմն է եղել աշխարհիս ունայնութիւնը և հաճոյքի խաբուսիկ լինելը, ուստի և քիչ հայ երգիչ կայ, որ այդ մասին երգած չը լինի, Վերևում յառաջ բերուած երկու օրինակները նոյն նիւթի մասին են, միայն թէ վերջինս աւելի ռամկական, այսինքն աշխարհիկ ուժով է և աւելի աւելնով, քան թէ առաջինը, չընայ յիշով որ տաղաչափութեան կաշկանդէ հնարներն նաղաչի երգի մէջ աւելի է:

Նոյն այս ձևով և բովանդակութեամբ է և Վա-
րապետ վարդապետ Բաղիշեցու ոտանաւորը թ. 68^m
—70. որ զանց ենք անում յառաջ բերելու:

*
* *

Գանձարանի գործադրութեան և զանձերի եր-
գեցողութեան մասին երկու ոտանաւոր կայ ձեռա-
գրիս մէջ, որ յառաջ ենք բերում այս տեղւորով-
հետեւ հետաքրքրական են թէ իրենց ձեռով և թէ
բովանդակութեամբ: (Տես թ. 71—73^ւ):

3. Ի ԾԵՐԵՆՑ ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ

ṭ ḥ š o ḡ ḫ q w ḏ n i ḡ u.

Գովիմք ըզքեզ ո՛վ գանձարան,
Լամեալ բանիւ ներրողական,
Իմաստութեան ըշտեմարան,
Գուժար գանձուցըս պատուական,
Որով ցրնձան և զբարձանան,

Բամեալ մանկունք ուսումնական,
Ի գիտութեանց քոյ լիանան,
Եկեղեցիք փարթամանան,
Երգել ըզփառս տեառն յաւիտեան,
Բոտեալ հայցմամբ աղաթական,
Գոհութիւնս աստուծոյ տան,
Սիրով սրբոյն ուրախանան,
Բանիւքս ճոխ շարագրական,
Ամենագով աղնւական,
Նըւաք ձայնիւ փառատրական,
Ի մարդկայնոցս վերանան:

Կ. Ի ՏԵՐ ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԲԱՂԻՇԵՑԻՈՅ.

Թէ ձայն ունիս քաղցր և բարակ,
զգանձերս ասա(յ) դու համարձակ,
ապա թէ հաստ է և խառնակ,
յայսկից ի դատ կացիր յէր—:

Զի այս նորա է ակորժակ
այնմ որուն ի քաղցր եղանակ,
եւ ընդ ձայնին ի բանն արագ,
որով հեքիցն առնէ ճարակ:

Թէ յընթեռնուլն չէ արագ,
երգըն լինի անցեալ ճըրագ,
յայն ժամ ժողովն առ հասարակ,
ծիծաղելով առնեն կատակ:

Այլ բանն և ձայնն առհասարակ,
երգոյս պիտի խիստ աւժանդակ,
որպէս զեղինս միմեանց համակ,
լըծեալ վարեն յերկուս կընձակ:

Որով զակաւս բանին շիտակ
ի գլուխ տանեն անխոտորնակ,
եւ կամ թըռչնոց գոլ նմանակ,
երկու թևօք թըլ(ւ)են յէր—:

Այսպէս և դու ուլ ժիր մըշակ
եթէ ունիս զերկուսն յըստակ,
երգեա(յ) վըստահ անփաթերակ,
եւ ըզգըծաւըս յիշեա(յ) յէր—:
չ—բ—բ—բ—բ—բ—բ—
բ—բ—բ—բ—բ—բ—:

Ո՛վ սիրելի եղբայր որ ես,
զայս քեզ խըրատ տամ որ լըսես,
յորժամ որ զանձդ եղանակես,
զթուխթըն թըքով չապականես:

Եւ անողորմ յետ չի պարզես,
հանց որ կապին վընաս գործես
կամ թէ յանգէտ ձեռն արկանես,
խողամարդից կոխան շինես:

Զոր գանձ կամիս որ դու ասես,
զցանկ ի համարան յառաջըն տես,
տրգիտութեամբ չի չարչարես,
այլ համարովըն գըտանես:

Յորժամ որ գաս ըզ գանձն ասես,
զգրոց լուսանցըս չաղտոտես,
եւ կամ թանաս զմատդ ու շըջես,
եւ զիմ գրեալս ապա խառնես:

Այլ յոյժ սիրով նախանամես
սըրբեալ ձեռաք լաթով բըռնես,
ի հըրյ և ի ջըրյ ի դատ պահես
ապա(յ) զաստուած դու տեսանես:

Երկու երեք շորով պահես,
չի չորային տեղիս գըռնես,
չի պատշաճի աւրն որ գիտես,
ապա(յ) բերեալ եղանակես:

Յորժամ կարգաս զբանս և ասես,
որ ընթեռնուս, և որ լըռես,
զե(ւ)կեղի մարտիրոս գրիչս յիշես,
եւ ողորմի դու ինձ ասես:

* *

Այս ոտանաւորը յայտնապէս երկու մասիցն է բաղկացած, մի մասը, որ վերաբերում է գանձերն երգելուն և աւարտուում է վեցերորդ տնով՝ երեւի պատկանում է Կարապետ վարդապետին, իսկ վերջին մասը, որ վերաբերում է գանձարանի գրքի գործածութեան, հեղինակութիւն է Մարտիրոս գրչի, Երեւի Ղուկաս արեղան այս մասը իւր օրինակում իրրեւ շարունակութիւն է գտել Կարապետ վարդապետի ոտանաւորի ու նրա անուան տակ էլ արտագրել է:

* *

Այս տաղարանի (№ 282) միջոցով մեր ճանաչած երգիչներն են ուրեմն. 1) Յակոբ վարդապետ (եպիսկոպոս ևս կոչուած է իւր տողերի մէջ)՝ Նետտարենց:

2) Առաքել վարդապետ Բաղիշեցի:

3) Նաղաշ կամ Նախաշ:

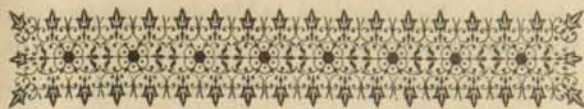
4) Կարապետ վարդապետ Բաղիշեցի:

5) Գրիգոր վարդապետ Մերենց:

Այս երգիչներն ամէնքն էլ եկեղեցականներ են և պատկանում են մի շրջանի (ժե— (ժ. Գ. դարու), նրանց երգերի նիւթն ու արտաքին ձևն իսկ նոյնն է: Սոքա հաւասարապէս զուրկ են բանաստեղծական աւիւնից և արուեստից, թերեւս բացառութիւն կաղ-

մէ միայն Նաղաշը: Եթէ միջնադարեան հայ երգիչները և տաղաչափները խմբի պարագր-լուսն համարենք Ներսէս Շնորհալուն ժ. գարում և վերջին ներկայացուցիչ զնենք Պետրոս վ. Ղափանցուն¹ ժ. գարում: Այս երկու ծայրերի ներկայացուցիչներն արգարեւ բանաստեղծներ են: մինչ միջին անդամներից մեծ մասը տաղաչափ—բարո-յախօս քարոզիչներ են:

Ե. Բարամեան:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ—ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ՆՈՐ—ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻ ԱՆՑԵԱԼԸ,

(Շարունակութիւն).

7.

Ա. Կ. Վաթուղիկոսը քաղաքային խորհրդա-րանի վերոյիշեալ որոշումներից անշուշտ իրաւունք ուներ գոհ չը լինելու: քանի որ քաղաքը 1871 թուականի համախօսականով իւր վերայ առած պայ-մանները չէր կատարում և առանց իւր կողմից որևէ զոհողութիւն անելու: այնպիսի մեծ իրաւունքներ էր պահանջում և որ գլխաւորն է: կարգադրութիւն էր անում իւրեան չպատկանած եկեղեցական—փ-ճակային եկամուտների և անշարժ կալուածքի վե-րաբերութեամբ: Սակայն Ա. Կ. Վաթ. ամենևին դժկամակութիւն ցոյց չտուեց: այլ ընդհանրապէս ստանալով քաղաքացիի պաշտօնական յայտարարութիւնը Յանձնաժողովի ղեկուցադրի պատճէնի հետ միասին: ընդունեց նոցա առաջարկութիւ-նը և օրհնեց նոցա ձեռնարկութիւնը: որով մէկ անգամ ևս ապացոյց տուեց Ս. Էջմիածնի դէպի իւր հոգեւոր զաւակները ունեցած հայրական յա-րաբերութեանը: Նա միայն առ ժամանակ աւելորդ համարեց պատուամեծար հոգաբարձուի պաշտօն հաստատելը և աւելացրեց: որ քաղաքը աշխատէ

Նիւթական միջոցները ներելուն պէս չորս դասարանը լիակատար ժառանգաւորաց դպրանոցի վերածել: «Յոսանէ և անշուշտ է: Դէ ի յառաջիկայից ընդունիլ Երեսնամեայ միջնոցն: արտոյն զնախաբար ինքդարմա հաճո-յան ինքնան Նշանալուսնէն և ժառանգանց և նպատակաց Բերոյ: Առաջին հոգաբարձու ընտրուեցան խորհր-դարանի իրաւասուներից՝ Ե. Խլիկեան. Ի. Աւագեան: Խ. Ստեփանեան: Տեր-Խաչատրը Զարեկեան և Գ. Տէր-բանեան, որոնց Վաթուղիկոսը հաստատելով: երկու գլխաւոր պարտականութիւն գրեց նոցա վերայ: «Նախ՝ յառաջիկ համահաճ լինել ի Խորհրդաւ և ի բնոց-ձեր ընդ առաւելելոյ և վեցեց երեցեկեանց եկեղեցեաց որդւոյն՝ որք պարբն լինել շարակայ իմ անժառնե ան-դամ հոգաբարձութեան և երբեք: ժող իտլիկ արտաւոր օրով և քառնաւոյ վարդ անկեր ի պարբնոյ զարդա հոգաբարձութեան Զերոյ»: Առաջին հոգաբարձու-թիւնը շատ դժուար ունէր անելու: Նորա վերայ պար-տականութիւն էր դրած բանալ և կառավարել մի դպրոց: որ պէտք է բաւականութիւն տար ոչ թէ միայն Նախիջևանի հասարակութեան պահանջնե-րին: այլ և բոլոր թեմի: Ճիշդ է: դպրոցը սկզբում պէտք է կազմուած լինէր միայն չորս դասարանից: բայց ապագայում նա պէտք է լիակատար ժա-ռանգաւորաց թեմական դպրանոցի վերածուէր: ու-րեմն կարևոր էր: որ այդ դպրոցի հիմքը հաստատուն շինուէր: որ նա կարողանար դիմանալ ամեն տեսակ պատահարի: Նա սկզբնապատճառ պէտք է լինէր մի հաստատութեան: որ փոքրից սկսելով: կամաց-կամաց պիտի մեծանար և բոլոր թեմի թէ ազգա-յին և թէ կրօնական տեսակետից յոյն ու ապա-ւենը լինէր: Գործը շատ պատասխանատու էր: իւր նպատակներին հասնելու համար հոգաբարձութիւնը շատ դժուարութիւնների պէտք է յաղթէր: շատ նեղութիւն պէտք է քաշէր: շատ արգելքների պէտք է պատահէր: Գժուարութիւններից առաջի-նը և գլխաւորը դպրոցի Նիւթական միջոցների կա-նոնաւորելու և նոր Նիւթական միջոցներ գտնելու խնդիրն էր: որովհետև եղած միջոցները այնքան ա-նորոշ: այնքան անհաստատ էին: որ անկարելի էր: առանց դրանց կանոնաւորելու: ձեռնարկել դպրոցի բացման: Բացուելիք դպրանոցի չորս դասարանի համար քաղաքային խորհրդարանից մշակուած և կաթուղիկոսից հաստատուած շարքով հարկաւոր էր ութ հազար ռուբլի: որ պիտի գոյանար զանազան եկեղեցական հասոյթներից հետեւեալ կաթուղիկո-սահաստատ ցուցակով

1. Ղափանցու երգերի հրատարակութիւնը կարողա-ցանք գտնել: համեմատութիւնը հաստատեց մեր ննթադա-ծը: որ Արարատի մէջ մեր նկարագրած ձեռագիրը ար-տագրութիւն է այս հրատարակութիւնից:

1. Հոգաբարձութիւնն ընտրուում էր երկամեայ ժամա-նակով: Հոգաբարձական ժողովներին առհասարակ նախա-գահում էր Բաղաքագլուխը (խնդն):